

อภิปรัชญาของเซน

อภิปรัชญาและจริยศาสตร์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดหรืออาจกล่าวได้ว่า อภิ-ปรัชญานั้น เป็นพื้นฐานของจริยศาสตร์อย่างแท้จริง เพราะการที่ผู้ใดจะปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ย่อมต้องมีความรู้ ว่าสิ่งใดคือสิ่งจริงแท้และการปฏิบัตินั้นจะนำไปสู่ความจริงใดอย่างไร ปรัชญาเซนก็เช่นเดียวกับปรัชญาอื่นซึ่งถือว่าอภิปรัชญาที่มีความสัมพันธ์กับจริยศาสตร์อย่างแยกไม่ออก ดังเราจะได้เห็นถึงความสัมพันธ์นี้เมื่อได้ศึกษาปรัชญาเซนแล้ว เพราะฉะนั้นก็จะต้องทำความเข้าใจอภิปรัชญาของเซนไว้เป็นเบื้องต้นก่อนที่จะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับจริยศาสตร์ของปรัชญาเซนต่อไป

อภิปรัชญาของเซนอาจจัดเป็นปรัชญาแบบทวินิยม (dualism) ก็ได้เพราะถือว่าอันติมสัจจะ (Ultimate Reality) นั้นมี ๒ อย่างคือ สสารหรือสิ่งที่มีสำนึก (Consciousness) ซึ่งในปรัชญาเซนเรียกว่า ชีวะ (Jiva) และสสารหรือสิ่งไร้สำนึก (matter หรือ non-conscious) ซึ่งเรียกว่า อชีวะ (Ajiva) ซึ่งปรัชญาเซนถือว่าเป็นสิ่งจริงแท้ทั้งคู่ หรืออาจถือว่าเป็นพหุนิยมก็ได้ เพราะเซนถือว่าทั้งชีวะ, อชีวะ และทุกสิ่งในจักรวาล ล้วนแต่เป็นสิ่งจริงแท้ทั้งสิ้นและนอกจากนี้แต่ละสิ่งของสิ่งจริงแท้ ยังมีคุณลักษณะของตนเองนับไม่ถ้วน ซึ่งเซนเรียกว่า ทัศนอเนกกันตวาท แปลว่าทัศนวิ-คตยความจริงมีมากมายไม่สิ้นสุด อภิปรัชญาของเซนมีหัวข้อที่ควรแก่การนำมาศึกษาคือ

๑. ทรัพย์ะ
๒. ชีวะ
๓. อชีวะ

ซึ่งจะได้นำมาอธิบายโดยลำดับ

๓.๑ ทวิพยะ (Substance) แบ่งออกเป็นชีวะและอชีวะ

เช่นได้ให้คำจำกัดความสสารหรือทวิพยะว่าเป็นสิ่งซึ่งมีลักษณะหรือคุณสมบัติ
คุณสมบัติของทวิพยะมี ๒ ประเภทคือ

๑. คุณสมบัติปฐมภูมิ หรือคุณลักษณะประจำ หรือคุณลักษณะสำคัญ (Primary or essential qualities) ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีติดตัวสสารตลอดไปคราบเท่าที่สสารนั้นยังมีอยู่ หากปราศจากคุณสมบัติชนิดนี้แล้ว สสารก็ไม่อาจเป็นสสารอยู่ได้ เช่น การกินที่ของสสารที่เป็นวัตถุ หรือสัมปชัญญะของชีวะหรือวิญญาณ คุณสมบัติชนิดนี้เช่นเรียกว่า คุณะ

๒. คุณสมบัติทุติยภูมิ หรือคุณลักษณะจร (Secondary quality) คุณสมบัติชนิดนี้ เกิดมีขึ้นเป็นครั้งคราว เกิดขึ้นแล้วอาจหายไป หายไปแล้วอาจเกิดขึ้นใหม่ เพราะฉะนั้นเมื่อคุณสมบัติชนิดนี้หายไปสสารก็ยังคงอยู่ได้ เช่น สีของใบไม้ หรือความรัก ความโกรธ ความสุข ความทุกข์ ของชีวะ

ประเภทของทวิพยะ

เช่นแบ่งประเภทของทวิพยะออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ชีวะ

๒. อชีวะ

006865

๑. ชีวะ (Jiva) ชีวะในปรัชญาเช่นมีความหมายเท่ากับธาตุมันหรือชีวาตมัน ในปรัชญาอินเดียสาขาอุปนิษัท แต่แตกต่างกันคือ เช่นเชื่อว่าความรู้ที่ชีวะมีไม่จำกัด แต่ตัวชีวะเองมีธรรมชาติจำกัด และทั้งอุปนิษัทและเช่นมีความเชื่อตรงกันข้ามกับพุทธปรัชญาคือเชื่อว่าชีวะมีธรรมชาติเที่ยงแท้

ชีวะมีความสำคัญปราศจากรูปร่าง (form) ชีวะเป็นสิ่งที่จริงแท้และมีอยู่ในวันครันท์นี้หมายความว่าไม่ได้ถูกสร้างขึ้นและไม่สามารถทำลายได้ ชีวะมีจำนวนเป็นอนันต์ ไม่

๑ สุนทร ภู รั้งนี้, ปรัชญาอินเดีย ปุระวะและอทธิ, หน้า ๔๔.

Stevenson, The Hart of Jain, (New Delhi: Munshiram Mahoharal, 1970), p. 94.

สามารถสัมผัสได้เนื่องจากไม่มีรูปร่าง ลักษณะสำคัญที่สุดของชีวะคือ สัมผัส^๑ ซึ่งทำให้ชีวะมีความรับรู้ไม่ว่าที่เป็นทรวงกะ (ความรู้ขั้นต่ำ) และ ชญาณะ (ความรู้ขั้นสูง)

แต่อย่างไรก็ตามแม้ชีวะจะปราศจากรูปร่างดังพวกวัตถุต่าง ๆ แต่เขายังจัดชีวะไว้ใน สสารประเภทอัสติกายะ^๒ คือสสารประเภทไม่มีรูปร่างก็เพราะชีวะมีการครองที่ในเทศะ (space) แต่เป็นการครองที่ที่ไม่เพิ่มวัตถุ คือ การครองที่ของชีวะเหมือนแสงสว่าง คือชีวะจำนวนมากสามารถอยู่ในที่เดียวกันได้เป็นการครองที่ร่วมกัน ไม่มีการขัดขวางกัน

ธรรมชาติของชีวะ จาโคบี ได้กล่าวถึงธรรมชาติของชีวะว่า ชีวะมีธรรมชาติ^๓

เนมิณณะ สิทรานตะ กล่าวถึงคุณลักษณะ ๙ ประการของชีวะไว้ ดังนี้คือ

๑. มีความสำนึก (consciousness)
๒. สัมผัสไม่ได้ (ในลักษณะที่ยังมีได้ไปอิงอาศัยในวัตถุ)
๓. เป็นตัวแทนการกระทำ
๔. มีความเข้าใจและความรู้ได้
๕. เข้าร่วมกับร่างกายและทำให้ร่างกายมีชีวิตจิตใจ
๖. เป็นตัวรับผลของการกระทำ
๗. เป็นนิรันดร
๘. บรรลุโมกษะได้
๙. มีธรรมชาติในตัวที่จะเคลื่อนขึ้นสู่ที่สูงได้

จากคุณลักษณะของชีวะดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความสำนึก (consciousness) เป็นคุณสมบัติสำคัญของชีวะ ไม่ว่าชีวะนั้นจะจักอยู่ในประเภทใด คำสุดหรือสูงสุด

^๑ S. Gopalan, Outlines of Jainism (New Delhi: Wiley Eastern Private, 1973), p. 133-134.

^๒ สุนทร ณ รั้งสี, ปรัชญาอินเดียน ประวัติกาลและลัทธิ, หน้า ๕๐.

^๓ Hermann Jacobi, "Jaina Sutras" part II, in The Sacred Books of The East (Delhi: Motilal Benarsidass, 1973), vol. XLV, p. 153.

^๔ Dayanand Bhargava, Jaina Ethics, p. 42-43.

ความแตกต่างของชีวะขึ้นอยู่กับอนุภาคของกรรมที่มาห่อหุ้มชีวะอยู่ ถ้าชีวะใดถูกอนุภาคของกรรม
ห่อหุ้มอยู่มากก็จะมีค่าสำคัญน้อย ถ้าชีวะใดถูกอนุภาคของกรรมห่อหุ้มอยู่น้อยก็จะมีค่าสำคัญ
มาก ชีวะใดที่ปราศจากอนุภาคของกรรมห่อหุ้มก็จะเป็นชีวะที่หลุดพ้นแล้ว เขาสุสภาพคัง
เคิมของชีวะนั้น โดยเหตุที่คามัททันะของเสนนั้นธรรมชาติคังเคิมของชีวะมีลักษณะบริสุทธิ์
และสมบูรณ์ที่สุด ทุกชีวะในสภาพคังเคิมมีคุณลักษณะทุกอย่างเสมอและเท่าเทียมกัน คือมี
ศรัทธาเป็นอันดี ความรู้เป็นอันดี ความสุขเป็นอันดี และมีความเพียรเป็นอันดี คุณ-
ลักษณะของชีวะจะแตกต่างออกไปก็เฉพาะชีวะที่ยังถูกอนุภาคของกรรมห่อหุ้มอยู่ คือ ชีวะที่
ยังติดข้องและเวียนว้ายอยู่ในสังสารวัฏ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ทำให้คุณภาพของชีวะสูงหรือต่ำ
ก็คืออนุภาคของกรรมนั่นเอง

แต่ตามทรรศนะของเซนเองก็มีโลกกล่าววาทะใด ชีวะจึงสูญเสียความบริสุทธิ์
คังเคิมของคนไป ถึงต้องมามีหมองเพราะอนุภาคของกรรมแต่ไปเน้นที่จัดการกรรมแก้ไข
หมองไป และมีสร้างกรรมใหม่ขึ้นมาอีกเพื่อให้ชีวะได้บรรลุถึงความหลุดพ้น ปรัชญาเซนมี
ลักษณะคล้ายปรัชญาอินเดียลัทธิอื่น ๆ คือน่าจะพิจารณาจากสภาพที่ปรากฏอยู่แล้ว สาวเขา
ไปหาธรรมชาติคังเคิมว่า ชีวะเคิมจะต้องบริสุทธิ์ ต่อมาจึงเกิดมีหมองขึ้น ซึ่งจะกลับสู่
สภาพที่บริสุทธิ์คังเคิมได้ซึ่งแต่ก็มีโลกกล่าวถึงหลักใด ๆ ที่จะรับประกันว่า เมื่อชีวะนั้นได้บรรลุ
ถึงความหลุดพ้นแล้ว จะไม่มาติดข้องในสังสารวัฏอีก

ประเภทของชีวะ ปรัชญาเซนแบ่งชีวะออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ชีวะที่หลุดพ้นจากการเวียนว้ายกายเกิดในวัฏฏะสังสาร หรือชีวะที่บรรลุ
โมกษะแล้ว เรียกว่าคัทชีวะ หรือมุกตะ ซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้คือ
 ๑. มีสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ที่สุดและไร้ขอบเขตจำกัด (อนันตทรรศนะ)
 ๒. ความรู้และความเข้าใจได้รับการพัฒนาจนสูงสุด จนอาจกล่าวได้
ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน (อนันตชญาณะ)

๓. มีอิสระอย่างสมบูรณ์ที่สุด
๔. มีฐานะอยู่เหนือกรรมทั้งปวง
๕. มีความผาสุกที่สุด (อนันตสุข)
๖. จิตมีธรรมชาติที่ระทมในตนเองอย่างเต็มที่
๗. หลีกเดียวจากรูปธรรมโดยสิ้นเชิง
๘. เป็นอิสระจากกรรม
๙. มีวิญญานที่บริสุทธิ์และสมบูรณ์ที่สุด

ดังนั้นชีวิตะประเภทนี้จึงเป็นชีวิตะที่มีคุณภาพหรือคุณลักษณะเท่าเทียมกันเสมอกัน เป็นชีวิตะในสภาพหรือสถานะคงเดิม ซึ่งตามธรรมชาติของเซนชีวิตะทุกประเภทที่ยังไม่หลุดพ้น จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เปลี่ยนเป็นชีวิตะประเภทนี้ให้ได้

๒. ชีวิตะที่ยังไม่หลุดพ้นยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวิญญะสงสาร เรียกว่า อสุภชีวิตะ (สังสาริน, สังสาระ หรือ พัทธะ) ซึ่งมีคุณลักษณะดังนี้ คือ
 ๑. เป็นเจ้าของสัมปชัญญะ (เจตนา - cetanā) ที่มีขอบเขตจำกัด
 ๒. มีความสามารถในการรู้และเข้าใจ
 ๓. มีความสามารถที่จะมีสภาพของการเป็นอยู่ในชีวิตต่าง ๆ กัน (ประ-
ภูตวะ - prabhūtvā)
 ๔. มีความสามารถในการกระทำ มีเจตน์จำนงเสรี จึงกล่าวว่าเป็นผู้
กระทำ (การตา - kartā)
 ๕. เป็นผู้มีความเพิลิคเพลินได้ (โภคตะ - bhokta)
 ๖. มีความเป็นเจ้าของในร่างกายที่ไปครอบครองอยู่ (เทหมาตระ -
dehamātra)
 ๗. ปราศจากร่างกายที่แท้จริง แม้จะไปผูกพันอยู่กับร่างกายที่ไปครอบ
ครองอยู่
 ๘. มีความผูกพันอยู่กับกรรมเสมอ ๆ (กรรม สังยุคตะ - karma
samyukta)

๘. กำหนดชีวิตไปตามกฎเกณฑ์ของชีวิต

อัครชีวะ สามารถแบ่งออกไปได้โดยพิจารณาตามปัญญา (มันส์ - manas) แบ่งได้เป็น ๒ พวกคือ ชีวะที่มีจิต และชีวะที่ไม่มีจิต^๑

๑. ชีวะที่มีจิต (Having a mind)^๒ ชีวะพวกนี้มีความสามารถที่จะแยกความถูกและความผิด เป็นชีวะที่มีประสาทสัมผัส ๕ ทางบางพวก เช่น คน ผู้ที่อยู่ในรก และเทพทั้งหลาย

๒. ชีวะที่ไม่มีจิต (Having no mind) เป็นชีวะที่มีประสาทสัมผัสตั้งแต่ ๑ ทางจนถึงพวกที่มีประสาทสัมผัส ๕ ทางบางพวก

ชีวะทั้ง ๒ ประเภทดังกล่าวแม้จะเป็นชีวะที่ยังไม่หลุดพ้น แต่ก็มีความสามารถที่จะเข้าถึงความหลุดพ้นต่างกัน พวกที่ยังไม่มีจิตย่อมมีความสามารถที่จะเข้าถึงความหลุดพ้นไฉนน้อยกว่าพวกที่มีจิต ซึ่งถือว่าเป็นพวกที่มีปัญญาที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นได้

นอกจากจะแบ่งอัครชีวะตามปัญญาแล้ว ก็ยังอาจแบ่งอัครชีวะออกได้ตามลักษณะทางชีววิทยา (Biology) ได้อีกดังนี้ ชีวะที่เคลื่อนที่ไม่ได้และชีวะที่เคลื่อนที่ได้^๓

๑. ชีวะที่เคลื่อนที่ไม่ได้ (สถาวระ) คือ ชีวะที่มีประสาทสัมผัสเพียงทางเดียวคือ กายสัมผัส เช่น พวกพืชต่าง ๆ รวมทั้งชีวะที่มีอยู่ในธาตุทั้ง ๔ คือ

๑. ชีวะในธาตุดิน (ปถวิกายิกะ - pṛthvikāyika)

๒. ชีวะในธาตุน้ำ (อโปกายิกะ - apkāyika)

๓. ชีวะในธาตุไฟ (เตจสกายิกะ - tejaskāyika)

๔. ชีวะในธาตุลม (วายุกายิกะ - vāyukāyika)

๒. ชีวะที่เคลื่อนที่ได้ (ทรณะ) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ชนิดคือ

^๑ Dayanand Bhargava, Jaina Ethics, p. 44-45.

^๒ Mind ในที่นี้หมายถึงปัญญาหรือความมีเหตุผล ต่างจากจิตของพุทธซึ่งหมายถึงส่วนประกอบของนามรูป แต่จิตในความหมายของปรัชญาฮินดูหมายถึงอาตมันซึ่งเป็นอันคัมสัจจะ

^๓ สุนทร ณ รั้งนี้, ปรัชญาฮินดู ประวัติกและลัทธิ, หน้า ๘๕.

๑. ชีวะชนิกที่มีประสาทสัมผัส ๒ ทาง คือ ทางกายสัมผัส และชีวหาสัมผัส เช่น พวกหนอน, หอยต่าง ๆ

๒. ชีวะชนิกที่มีประสาทสัมผัส ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางลิ้น และทางจุมูก เช่น พวกแมลง และมคค่าง ๆ

๓. ชีวะชนิกที่มีประสาทสัมผัส ๔ ทาง คือ ทางกาย, จุมูก, ทางลิ้น, และทางตา เช่น พวกนึ่ง, แมลงวัน, ยุง, แมลงภู่

๔. ชีวะที่มีประสาทสัมผัส ๕ ทาง คือ ทางกาย, ทางลิ้น, ทางตา, ทางจุมูก และทางหู พวกนี้เป็นพวกที่มีกระดูกสันหลัง คือ พวกลีตัว, คน พวที่อยู่ใต้นรก และเทพ

ชีวะทั้ง ๓ พวกหลังนี้มีประสาทสัมผัสภายในเพิ่มขึ้นอีกเรียกว่า มนัส (manas) พวกนี้จึงไขว่คว้าเป็นสังขณิน คือ มีเหตุผล ส่วนสัตว์ชั้นต่ำทั้งหลายไม่มีมนัสหรือเหตุผล จึงเรียกว่า อสังขณิน

ชีวะที่ยังไม่หลุดพ้นทั้งหลายถึงกล่าวมีความสามารถที่จะบรรลุโมกษะแตกต่างกันออกไป ชีวะที่ต่ำสุด เช่น ชีวะที่อยู่ในธาตุต่าง ๆ มีความสามารถในการบรรลุโมกษะน้อยมาก ส่วนคนมีความสามารถที่จะบรรลุโมกษะมากขึ้น เพราะทั้งร่างกายและจิตใจได้พัฒนาเต็มที่แล้วพร้อมที่จะบรรลุโมกษะได้มากขึ้น สำหรับกรณีของเทพทั้งหลาย เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับคน ย่อมมีชีวิตที่มีความผาสุกกว่า แต่สภาพที่เป็นเทพก็มีโชสภาพสุดท้ายที่ชีวะมุ่งปรารถนา เพราะตามทัศนะของเขน เทพอาจกลับมาเกิดเป็นสัตว์หรือมนุษย์ได้อีก ตามผลแห่งกรรม แต่ถึงอย่างไรสภาพของเทพก็ย่อมไค่เปรียบกว่ามนุษย์ เพราะทั้งกายและใจย่อมคึกความมนุษย์ โอกาสที่จะบรรลุโมกษะก็ย่อมจะมีมากกว่า

๑

Surendranath Dasgupta, A History of Indian Philosophy (London: The Cambridge University Press, 1969), Vol.I, p. 188-190.

๒

S. Gopalan, Outlines of Jainism, p. 137-138.

เทพทั้งหลายสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. ภวานวาสิน (The Bhāvanavāsins) พวกนี้เป็นเทพชั้นต่ำสุด ซึ่งยังแบ่งได้ออกเป็นอีก ๑๐ พวก คือ อสุร - กุมาร นาค - กุมาร วิหตุต - กุมาร สุปรารณ - กุมาร อัคนี - กุมาร วาต - กุมาร สัตินิยะ - กุมาร อุทาทิ - กุมาร ทวีป - กุมาร ทิก - กุมาร

๒. วยันตระ (The Vyantaras) เทพพวกนี้ถือว่าอาศัยอยู่ในโลกทั้ง ๓ ยังไม่มีอิสระสมบูรณ์จนบางครั้งยังต้องมาสนองความต้องการของมนุษย์ แบ่งเป็น ๘ พวก คือ กิณนร. กิงปุรุษ. มโหระกะ. คันธระวะ. ยักษ. รากษสะ. ภูตะ และปีศาจ

๓. จโยติษกะ (The Jyotiskas) พวกนี้แบ่งเป็น ๕ กลุ่ม คือ เทพแห่งดวงอาทิตย์ เทพแห่งดวงจันทร์ เทพแห่งดวงดาว นักยัตระ และเทพแห่งดวงดาวที่คงที่

๔. ไวมานิกะ (The Vaimānikas) แบ่งเป็น กาลโปปันนะ และกาลปาคิตะ ส่วนชีวิตที่ไปเกิดในนรก ซึ่งต้องถูกกระทำทารุณกรรมต่าง ๆ ต้องทนทุกข์ทรมานจากความร้อน ความหนาว ความหิว ความกระหาย และความเจ็บปวด จึงมีแต่ความเกลียดและเต็มไปด้วยความคึกที่ชั่วร้าย ดังนั้นโอกาสที่จะบรรลุโมกษะจึงเป็นไปได้ยาก

๒. อชีวะ หมายถึงสิ่งที่ปราศจากสัมปชัญญะและไม่มีชีวิต เช่นแบ่งอชีวะออกเป็น ๕ ประเภท คือ ปุทฺทละ (วัตถุ) อากาสะ (ที่ว่าง) กาละ (เวลา) ธรรมะ (การเคลื่อนไหว) อธรรมะ (การหยุดนิ่ง) สิ่งเหล่านี้รวมเข้าด้วยกันเป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในโลกภายนอก

๑. ปุทฺทละ (วัตถุ) หมายถึงสิ่งที่มีรูปร่าง มองเห็นได้ และสัมผัสจับต้องได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งซึ่งสามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสคือ โลกภายนอก ดังนั้นประสาทสัมผัสแต่ละอย่างก็สามารถให้ความรู้

อย่างหนึ่งเกี่ยวกับโลกภายนอก ความรู้ทั้งหมดที่ได้จากประสาทสัมผัสจึงกล่าวได้ว่าเป็นโลกแห่งวัตถุนั่นเอง เช่น ทา ให้ความรู้เกี่ยวกับ สี, ขนาด, รูปร่างของสิ่งต่าง ๆ สัมผัสทางกาย ให้ความรู้สึกเกี่ยวกับ ความแข็ง ความอ่อน และ ฯลฯ ซึ่งวัตถุในความหมายแรกนี้จึงบ่งให้เห็นว่า อภิปรัชญาของเรามีลักษณะเป็นลัทธินิยม

นอกจากนี้เขายังกล่าวถึงวัตถุในอีกลักษณะหนึ่งว่าเป็นสิ่งซึ่งสามารถรวมตัวกันขึ้นแล้วปรากฏเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสามารถแยกออกจากกันได้ โดยพิจารณาคำว่า ปุทฺทละ "คำว่า ปุทฺท หมายถึงการเข้ารวมกัน ส่วนคำว่าคละ หมายถึงการแยกจากกัน" ดังนั้นคำว่า ปุทฺทละจึงหมายถึงสิ่งซึ่งสามารถรวมกันได้และแยกออกจากกันได้ เมื่อวัตถุถูกแบ่งแยก แต่ละส่วนที่แยกออกมาก็สามารถแยกต่อไปได้อีกเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงส่วนที่เล็กที่สุดของวัตถุที่ไม่สามารถแบ่งแยกออกไปได้อีก ซึ่งเราเรียกส่วนที่เล็กที่สุดนี้ว่า อนุ หรือ ปริมาณ (Atom) เพราะฉะนั้นในลักษณะนี้วัตถุจึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้น ไม่สามารถถูกทำลายได้ เป็นจริงเสมอ โดยไม่ต้องอาศัยการรับรู้ของจิต เหตุที่กล่าวดังนั้นเพราะว่า เขาเชื่อว่าวัตถุทั้งหลายที่มีคุณสมบัติแตกต่างกันออกไปนั้น ขึ้นอยู่กับปริมาณของอนุที่เข้ามา รวมกันเป็นวัตถุไม่เท่ากัน แต่โดยแท้จริงแล้ว อนุทุกอนุย่อมมีคุณสมบัติเหมือนกัน เมื่ออนุเข้ามารวมกันจะเกิดเป็น โมเลกุลที่เรียกว่า สกัษะ เมื่อโมเลกุลมารวมกันจะทำให้เกิดวัตถุต่างชนิดกันออกไป

วัตถุที่มีคุณสมบัติ ปฐมภูมิจิ ๔ ประการคือ

๑. สัมผัสได้ (touch)
๒. มีรส (taste)
๓. มีกลิ่น (smell)
๔. มีสี (colour)

ส่วนเสียงซึ่งปรัชญาอินเคียระบมัน ๆ ถือว่าเป็นคุณสมบัติปฐมภูมินั้น เช่น กลับถือว่าเป็นคุณสมบัติทุติยภูมิ ก็คือ เป็นคุณสมบัติที่มากเกิดขึ้นภายหลัง ส่วนคุณสมบัติทุติยภูมินั้น ๆ ก็มี แสงสว่าง ความร้อน เงาน ความมืด การรวมตัว การแยกตัว ความสกดใส ความหนาแน่น รูปร่าง เช่นกล่าวว่าคุณในรูปที่ละเอียดปราณีตอย่างยิ่งนั้น เป็นอนุของกรรมที่แทรกซึมเข้าไปเกาะติดอยู่ที่ชีวะ มีผลทำให้ชีวะต้องไปคึดของอยู่ในสังสารวัฏ

๒. ธรรมะ คือการเคลื่อนไหว เป็นตัวกลางที่ช่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคลื่อนไหวได้สามารถเคลื่อนไหวได้ แต่ธรรมะเองไม่ได้เคลื่อนไหว ทรัพย์สินคนแม่เราจะไม่สามารถรับรู้อันใดด้วยประสาทสัมผัส เพราะมันเป็นสิ่งที่ปราศจากรูปร่าง แต่เราก็สามารถอนุมานได้ว่ามีทรัพย์สินคนอยู่จากการสังเกตความเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ ธรรมะเป็นเพียงตัวกลางที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเท่านั้น มิใช่สิ่งช่วยให้เกิดการเคลื่อนไหวขึ้น เช่นเดียวกับน้ำที่ช่วยให้ปลาสามารถว่ายน้ำได้ เพราะว่าถ้าปราศจากน้ำปลาก็ว่ายไปมาไม่ได้ แต่น้ำก็มีสิ่งที่ทำให้ปลาว่ายไปมาได้

๓. อธรรมะ ทรัพย์สินคนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการหยุดนิ่งหรือการไม่เคลื่อนไหวของทุกสิ่ง หมายความว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ทั้งชีวะและสสารมีการหยุดนิ่ง แต่มันไม่ได้ทำให้สิ่งที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่หยุดนิ่ง มันเพียงแต่ช่วยให้การหยุดนิ่งเป็นไปได้เท่านั้น อธรรมะจึงมีลักษณะตรงข้ามกับธรรมะ แต่ทั้งธรรมะและอธรรมะ ก็มีลักษณะที่เหมือนกันคือ เป็นสภาพที่ทรงอยู่ชั่ววันรันคร ไม่มีรูปร่าง ไม่เคลื่อนไหว แม้ทั่วไปในจักรวาล อธรรมะก็เช่นเดียวกับธรรมะคือเราไม่สามารถรับรู้การมีอยู่ของมันได้โดยทางประสาทสัมผัส แต่เราทราบการมีอยู่ของมันโดยการอนุมานจากการหยุดนิ่งของสิ่งที่เคลื่อนไหวได้

ทั้งธรรมะและอธรรมะเป็นสิ่งที่ทำให้ระบบของจักรวาลดำเนินไปได้ ถ้าปราศจากทั้ง ๒ สิ่งนี้ ความดับสนยุงเหยงยอมเกิดขึ้นในจักรวาลได้

๔. อากาศะ หรือที่ว่าง อากาศะในปรัชญาเช่นต่างกับปรัชญาโดยทั่วไปที่ว่า อากาศะในปรัชญาทั่วไปหมายถึงสภาพที่ว่างเปล่าปราศจากวัตถุหรือสสารใดปรากฏอยู่ แต่ในปรัชญาเช่นถือว่าอากาศะนี้เป็นสสารอยวงหนึ่งที่มีอยู่จริง (objectively real) ไม่มีที่สิ้นสุด (infinite) ดำรงอยู่วันรันคร (eternal) ไม่ได้ถูกสร้างขึ้น (uncreated)

และไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส (imperceptible) แต่เรารู้ว่าอากาศมีอยู่ โดยการอนุมานจากการกินที่ของวัตถุ เพราะว่าถ้าปราศจากอากาศวัตถุย่อมจะปรากฏอยู่ที่นั่นไม่ได้ เพราะวัตถุทุกอย่างย่อมต้องมีการกินที่ แต่ตัวที่ว่างเองไม่มีการกินที่แต่เป็นที่ตั้งของการกินที่ อากาศแบ่งออกเป็น ๒ ชนิดคือ โลกอากาศ และอโลกอากาศ

๑. โลกอากาศ เป็นที่ว่างที่มีโลกซึ่งเป็นที่อาศัยของสิ่งต่าง ๆ ปรากฏอยู่ตรงยอดหรือที่สุดของโลกอากาศ เป็นที่ตั้งแห่งนิวาสสถานของผู้บริสุทธฺ์เรียกว่า สุทธิศาลา บรรดาชีวิตที่เข้าถึง โมกษะหรือความหลุดพ้นแล้วจะมาพำนักเสวยวิมุตติสุขอยู่ที่นั่นในวันคร

๒. อโลกอากาศ เป็นที่ว่างอยู่ภายนอกออกไปไม่มีที่สิ้นสุด

๕. กาละหรือเวลา เป็นทรัพย์สินประเภทเดียวกับที่เรียกว่า อนุสติภาวะ เพราะไม่มีการกินที่ในอากาศ เวลาเป็นสิ่งที่ไม่มีขอบเขตจำกัดเป็นสิ่งที่รับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่รู้ด้วยการอนุมานจากคุณลักษณะของมัน คือ การสืบทอด การเปลี่ยนแปลง และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ นอกจากนี้มันยังทำให้เกิดความเก่า ความใหม่ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต กาละแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. เวลาที่แท้จริง (ทรัพย์สินกาละหรือปารมวารตติกาละ) มีลักษณะต่อเนื่องกันไปไม่มีสิ้นสุด เป็นกระแสแห่งเวลา

๒. เวลาที่สมมุติขึ้น (วยวหารกาละ) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น วินาที นาที ชั่วโมง วัน เดือน ปี ซึ่งกำหนดช่วงระยะเวลาโดยการเริ่มต้นและสิ้นสุด

๓.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างอภิปรัชญากับการศึกษาและความหลุดพ้น

ตามทรรศนะของเซนเห็นว่าอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก เพราะก่อนที่ผู้ใดจะปฏิบัติในเรื่องของศีลธรรมได้ก็และสามารถบรรลุโมกษะได้ ผู้นั้นย่อมต้องมีความเข้าใจในเรื่องของอภิปรัชญาอย่างแท้จริงเสียก่อน โดยเฉพาะต้องมีความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตอย่างถ่องแท้ เพราะชีวิตนั่นเองที่เป็นสาเหตุของการปฏิบัติเกี่ยวกับ

^๑ H. Hiriyanna, Outlines of Indian Philosophy (London: George Allen and Unwin, 1967), p. 169.

จริยศาสตร์ทั้งหมด ความประพจน์ไม่สามารถแยกออกอย่างเด็ดขาดจากความเชื่อทางอภิ-
ปรัชญาได้ เพราะฉะนั้นความจริงและคุณค่าย่อมไปด้วยกันเสมอ ถ้าปราศจากความรู้ว่าสิ่ง
ใดเป็นสิ่งที่จริงแท้ เราจะสามารถตระหนักในสิ่งนั้นได้อย่างไรและปฏิบัติตนเพื่อจุดหมายสูง
สุดในชีวิตได้อย่างไร เพราะฉะนั้นอภิปรัชญาและจริยศาสตร์จึงเปรียบเทียบกัน ๒ ด้าน
ของเหรียญอันเดียวกันนั่นเอง ดังสมันตภัทรา กล่าวไว้ว่า

ถ้าปราศจากความรู้ถึงธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ที่คงอยู่ในชั่วขณะหนึ่ง
คือธรรมทั้งหลายที่กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างความดีของและความหลอกลวง
ปัญญาและบาป สวรรค์และนรก ความพอใจและความเจ็บปวด ก็ระคูลุมเครือ^๑

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าทรัพย์ในทรณะของเซนนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท
คือ ชีวะและอชีวะ ทรัพย์ทั้ง ๒ ประเภทนี้ไม่มีคุณลักษณะใด ๆ ที่เหมือนกันเลย ในทาง
ตรงกันข้ามกลับมีคุณสมบัติแตกต่างกันอย่างมาก แต่ทรัพย์ทั้ง ๒ นี้ก็มารวมกันได้ และการ
รวมนี้เองทำให้เกิดปัญหาตามมาและต้องแก้ไขให้ได้โดยการแยกชีวะและอชีวะออกจากกัน
ทั้งชีวะและอชีวะต่างก็เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ๒ ประการที่ทำให้เกิดสรรพสิ่ง เพราะเรา
จะเห็นได้ว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดก็คือการรวมกันระหว่างชีวะและอชีวะ เช่น เทพ คน สัตว์
พืช แม้กระทั่งสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน, กรวด, ลม, เปลวไฟ, น้ำแข็ง, หมอก ฯลฯ
ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าปราศจากชีวิต แต่ในทรณะของเซนยังกล่าวว่าสิ่งเหล่านี้นั้นมีชีวะ
อิงอาศัยอยู่ ปัญหาของการรวมกันระหว่างชีวะและอชีวะอยู่ที่ว่า ชีวะซึ่งเป็นสิ่งที่
สัมผัสไม่ได้มีความบริสุทธิ์เป็นอนันต์ มาเกี่ยวข้องกับอชีวะซึ่งเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ได้อย่างไร
ตลอดจนสิ่งทั้ง ๒ นี้ก็รวมกันขึ้นเมื่อใด เช่นตอบว่าการรวมกันของชีวะและอชีวะเป็น
ความสัมพันธ์ที่ปราศจากการเริ่มต้น (a beginningless relation)^๒ เราจึงตอบ
ไม่ได้ว่าทั้ง ๒ สิ่งนี้รวมกันขึ้นเมื่อใด และชีวะนั้นแม้จะเป็นสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ แต่ที่ใครรับ

^๑ Dayanand Bhargava, Jaina Ethics, p. 11-12.

^๒ Ibid., p. 53.

อิทธิพลจากอนุภาคของกรรม ซึ่งเป็นตัวการทำให้ชีวิตต้องไปผูกพันกับอวิชชา เมื่อชีวิตและอวิชชามารวมกันจึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นคือ ชีวิตได้เปลี่ยนจากสภาพที่บริสุทธิ์ดั้งเดิมมาเป็นชีวิตที่ติดข้องอยู่กับอนุภาคของกรรม ดังนั้นจึงต้องมีการแก้ไขปัญหานี้โดยการพยายามที่จะแยกชีวิตออกจากอวิชชาเพื่อให้ชีวิตกลับไปสู่สภาพดั้งเดิมอีกครั้ง ดังนั้นทรรณะทางจริยศาสตร์ของเซนก็คือ จุดหมายสูงสุดของชีวิตมิใช่เพียงเพื่อการทำดีเท่านั้น แต่มุ่งบรรลุความหลุดพ้นเป็นหลัก เพราะการกระทำใดก็ตามไม่ว่าจะดีหรือชั่วล้วนแต่เป็นการกระทำที่ให้ความมีอยู่ของชีวิตในโลกยาวนานมากกว่าสั้นลง คือถ้าทำดีก็จะไปเกิดในที่ดี ถ้าทำชั่วก็จะไปเกิดในที่เลว ซึ่งหมายความว่า การกระทำทั้งความดีและความชั่วล้วนเป็นเครื่องผูกพันให้ชีวิตยังคงติดข้องในสังสารวัฏ มีการเวียนว่ายตายเกิดไปเรื่อย ๆ แต่เพราะว่าจุดหมายสูงสุดคือการยุติการเกิดใหม่ การกระทำทั้งหลายแท้จริงแล้วก็คือบ่อเกิดของความทุกข์ แม้แต่คุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความเมตตา ความเสียสละ ความโอบอ้อมอารี ฯลฯ จะส่งผลให้เกิดความสุขมากกว่าการทำชั่วซึ่งจะนำไปสู่ความทุกข์ก็ตาม แต่ตามทรรณะของเซนความสุขทางโลกมิใช่จุดหมายสูงสุด แต่อยู่ที่การเป็นอิสระจากโลก ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องอาศัยการรู้แจ้งในตนเอง (Self - Realization) ของชีวิตเป็นหลักซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ว่าด้วยการปฏิบัติเพื่อการบรรลุโมกษะ (บทที่ ๕)

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย